

Ko ni poti nazaj

PRIPOVED O SENCI VOJNE IN STRTIH SRCIH



Jasmina Rojko

Avtorica: Jasmina Rojko

Naslov: Ko ni poti nazaj

Založba: Samozaložba Jasmina Rojko, Dragomer, 2025

Urednika: Majda in Stanko Rojko

Lektorica: Jerica Golob Peterka

Oblikovanje naslovnice: Jasmina Rojko

Prelom in postavitve besedila: Jasmina Rojko

Fotografije: Osebni arhiv družine Hajnžič

Naklada: 500 izvodov

Copyright © 2025 Jasmina Rojko

821.163.6-31

ROJKO, Jasmina, 1986-

Ko ni poti nazaj : pripoved o senci vojne in strtih srcih / [avtorica Jasmina Rojko ; fotografije osebni arhiv družine Hajnžič]. - Dragomer : samozal. J. Rojko, 2025

ISBN 978-961-07-2872-6

COBISS.SI-ID 247236099

Ko ni poti nazaj

Pripoved o senci vojne in strtih srcih

Poglavje 19

Nekaj dni kasneje, v noči iz osmega na deveti april, je bil večer strašljivo miren. Neusmiljeno deževje se je končno umirilo. Zrak je bil hladen, prežet z nekim težkim pričakovanjem, ki je ležalo nad Negovo.

Ana, ki je pretekle dni bedela dolgo v noč, premlevala skrbi in s solznimi očmi premišljevala o Janku, je to noč rano legla k počitku. Trdno je zaspala, utrujenost jo je čisto zdelala. Otroka, Silva in Drago, sta tiho in brezskrbno spala, stisnjena drug k drugemu. Zavita sta bila v tople odeje, varno v sanjah, končno pod domačo streho.

V tej turobni tišini se je nekaj zdramilo.

Nekaj temačnega, nekaj zlega.

Ana se je nenadoma prebudila, brez razloga. Nekaj trenutkov je tiho ležala v temi in pozorno poslušala zvoke. Začutila je neko neotipljivo nelagodje, ki je pronicalo skozi noč v njene vene. Srce ji je začelo hitreje biti.

Najprej ni bilo nič. Le veter, ki je pihljal skozi listje.

Nato pa, koraki. Težke, odločne stopinje, ki so se bližale hiši.

Napela je ušesa in v tišini noči poslušala šum, ki se je bližal, vedno bolj bližal.

Spoznanje je prišlo kakor leden sunek v srce.

Zagotovo so Nemci.

Hitro je vstala iz postelje. Noge, vklenjene v strah, so se ji s težavo odzvale. Odhitela je k oknu in previdno odstrla rob zavese. Kar je uzrla, ji je v trenutku izpilo vso kri iz obraza. Temne sence, kakor prikazni, so se premikale po dvorišču.

»Oh, Marija pomagaj,« ji je ušlo.

Sedemnajst jih je bilo, so kasneje pravili.

Pohitela je k hčeri in sinu. Sladko sta spala, ne sluteč, kaj se bliža.

»Silva! Drago! Zbudita se!« Njen šepet je bil prežet s pristno grozo. Roke so ji drgetale, ko ju je stresala iz spanca. »Hitro! Zbudita se!«

»Mama, spal bi še, pustite me,« je zamomljal Drago. Njegov obraz je bil še čisto krmežljav od spanja.

Ana ju je začela stresati še močneje. »Ubogajta in vstanita,« je hripavo zašepetala. »Brž, le brž!«

V tem trenutku sta tudi otroka zaslišala hrup na dvorišču.

Silva se je hitro zdramila, se izmotala izpod odej in se brez besed stisnila k Ani. Drago je široko odprl oči.

»Hitro, za mano, proti zadnjim vratom!« je pritajeno rekla in ju povlekla za seboj.

Lahko bi rekli temu šesti čut, lahko tudi materinski. Nekaj ji je vsekakor govorilo, da morajo vsaj poskusiti pobegniti.

Potisnila ju je za svoj hrbet in pohiteli so do praga.

Prepozno.

Ko so pritekli do praga, so se koraki že ustavili točno ob hiši in se mešali s pritajenim šepetanjem ukazov v nemščini.

Obkrožili so hišo kot lačni jastrebi. Strojnica na vsakem vogalu. Vsak izhod zaprt. Vsaka pot blokirana.

Kot miši v pasti so bili, obkoljeni z vseh strani.

Janko si je tisto noč poiskal zatočišče v Rojkečevem mlinu, kjer je med šumenjem potoka skušal najti svoj mir. Morda je spal na kupu starih cunj. Morebiti se je zavlekel v seno. A tega njegova družina ni vedela. Znano jim je bilo le, da ga ni doma.

Silvika je zajokala, njen prestrašeni glas je pretrgal tišino: »Mama, mama, kaj bomo pa zdaj?«

Anine oči so begale od vrat do otrok.

»Saj so prišli le preverit,« je šepnila. »Samo pogledat so prišli, če so ata doma. Saj nas bodo pustili pri miru, ko vidijo, da ga ni.«

Zadnji stavek je zastavila v prazno kuhinjo, skoraj kot molitev, kot prošnjo, namenjeno nevidnim ušesom.

»Kajne?«

Poglavje 20

*

Mimika, Karlekova žena in Mirkova sestra, je čez mnoga leta, ko je končno zbrala pogum in je Karleka že zapustila, obujala spomin na tisto prekleto noč. Njen glas, prežet z

grenkobo in žalostjo, je zvenel, kakor da bi izrečeno najraje zakopala v pozabo. »Začelo se je,« je pričela počasi, njen pogled pa je taval nekam v praznino, »kakor tolikokrat prej, s popivanjem na gradu.« Njene roke, drobne in nemirne, so segale po gubah obrabljenega krila in ga mečkale.

»Vem,« je nadaljevala, »da so se tam razgovarjali moj mož, Karlek, tajnik Jožek in takratni nemški župan, Kreppler. Če še je bil kdo drug z njimi, to mi ni znano. Ko je prispel Karlek domov, je bil precej nadelan. Razdražen je bil kakor pes na verigi, ki mu je gospodar vzel skledo. Gor in dol je korakal po hiši ter na glas preklinjal.«

Mimikina roka se je za trenutek dvignila, da si je otrla rosno čelo. »Nisem mogla biti tiho,« je ponovno začela. »Vprašala sem ga: *'Si spet imel kaj z Mirkom? Pojdeš nanj z naboji?'* Ni mi odgovoril. Nato me je močno klofnil. Njegova roka je bila težka, udarec pa tako močan, da me je zbolelo ne le lice, temveč tudi srce. *'Sem ti rekel, da ne vtikaj svojega nosu, kamor ne sodi, baba prismojena,*' mi je zabrusil z zaničljivim glasom. Utihnila sem, da se ne bi še huje spravil name.«

Obraz ji je zastrl mračen oblak obžalovanja, ko je v mislih segla nazaj v tiste dni, ko je še prenašala, kako je bil Karlek do nje hudoben.

»Puške nisem videla, a vedela sem, da se pripravlja nekaj hudega. Potem je šel ven in trdno zapahnil vrata. Nato jih je še dodatno z deskami zabarikadiral. Glasno je ropotalo, ko je skrbel za to, da jih ne bi mogla odpreti. Strah me je bilo, saj sem mislila, da gre nad mojega brata, nad Mirka in da me je zato zaprl v hišo, da mu ne bi sledila.«

Za trenutek se je obrnila vstran, kakor bi želela ubežati grdim spominom. »Pohitela sem k vratom, a kljuka ni popustila. Poskušala sem, z vsemi močmi, a vrata so bila neomajna. Nekako mi je vendarle uspelo. Prepozno. Karleka že zdavnaj ni bilo več.«

Zatrepetala je kakor list v jesenskem vetru. »Tekla sem, hitela in se spotikala po poti proti Mirkovi hiši. Tiste noči se mi je zdela precej daljša kakor v resnici. Ni in ni ji bilo konca. Srce mi je tolklo kot kladivo po nakovalu, ko sem naposled prispela do njihovih vrat. Prislonila sem uho, poslušala. A v hiši – mir. Tišina, kakor v grobu. Ko sem se torej prepričala, da Mirku ne grozi nič hudega, sem se obrnila in šla nazaj domov. Še dobro, da sta otroka že spala.«

»Kakor danes se spominjam,« je dejala z glasom, v katerem je

odmevala stara bolečina, »kako je čez nekaj ur Karlek prišel domov. Nisem mogla spati, čakala sem ga. Videla sem, da so bili njegovi škornji blatni do gležnjev. Kakor da bi hodil po razmočeni poljski poti ali skozi blato po gozdu. A glejte, ceste tiste dni niso bile blatne, ne. In če mi dovolite, naj povem še to – tisti škornji, bili so še dobri, trpežni, tako rekoč novi...«

Na kratko je postala.

»A nikoli več jih ni obul. Nikdar več.«

Poglavje 21

Poglavje 37

Kaj pa ti spet počivaš, baraba lena?!« se je nenadoma nad njim pojavil Miško.

Mirko se je zdrznil in dvignil pogled k rdečeličnemu stražarju, čigar prsti so se že stiskali v pest, pripravljeni udariti.

»Se opravičujem,« je rekel Mirko in znova poprijel za kramp. »Samo za trenutek sem zajel sapo.«

»Ne laži!« je besnel Miško, njegove oči so se nevarno svetile. Napetost mu je utripala v sencih, njegov prsni koš se je dvigal in spuščal v plitkih, hitrih vdihih. »Lenariš, izogibaš se delu?! Že ves dan te gledam, kako samo postavaš naokoli in se vlačiš sem ter tja!«

»Tovariš, ravnokar sem prišel iz bolnišnice,« je Mirko povedal v svojo obrambo.

»Misliš, da me to zanima? Lenariš tukaj, drugi pa garajo!« je postajal stražar vedno bolj besen. Iztegnil je roko in zgrabil Mirka za ovratnik.

»V bunker greš, takoj!« je zarohnel in ga sunil naprej.

Bunker.

Velika hladna jama, zalita z vodo, v katero so metali tiste, ki so si po mnenju stražarjev zaslužili kazen.

Mirko je iz pripovedovanj drugih že vedel, kaj ga čaka.

Stražar ga je privlekel do bunkerja in odklenil vrata.

»Dve uri boš tukaj, da prideš k pameti!« je zasikal skozi zobe.

Grobo ga je potisnil v jamo. Zaloputnil je z vrati, da je kar odmevalo po betonskih stenah. Ključ je zaropotal v ključavnici in Mirko je ostal sam v temi.

Ledena tla so se zalesketala pod tankim sojem svetlobe, ki je prodirala skozi režo nad vrati.

Vsaka mišica v telesu se mu je stisnila v krču. Zamižal je in za trenutek prisluhnil kapljanju vode, ki je odmevalo po jami.

»No, zdaj sem pa res pristal v najiminitnejšem hotelu,« je zamrmral sam pri sebi in se premaknil do kota, kjer je bila ledena brozga bolj plitva.

Stene, nizke in tesne, tako da je moral biti sklonjen, so bile načete od vode. Vlaga se je z vsakim gibom dvigala v zrak in mu polnila nosnice, v očeh ga je peklo, moral je zakašljati. V prostoru je bilo temno in zadušljivo.

Naj me da v bunker kolikokrat hoče – ne bo me zlomil. Ta gobezdač je pogumen le, dokler ima orožje v rokah, je pomislil. Nasmehnil se je sam sebi, grenko, a s pridihom trme. V prsih ga je stiskalo od mraza, pa tudi od jeze. V očeh mu je tlel ogenj, ki ga še tako temen bunker ni mogel zadušiti.

Dve uri, lahko bi bila tudi dva dneva ali dve leti.

Z dlanmi je podrgnil eno ob drugo in pihnil vanje, da bi se vsaj nekoliko ogrel. A roke, to ni bilo najhuje. V nogah ga je peklo od ledene vode, ki mu je grizla sklepe. Poskušal je stati zdaj na eni, zdaj na drugi nogi, a bolečina je vztrajala.

Za trenutek je zaprl oči in pomislil: *Po eni strani še razumem, da stražarji sem mečejo moške. A nikoli mi ne bo jasno, kako imajo srce sem metati otroke in žene. Že meni ni enostavno, kako bi šele bilo, če bi tukaj stale Jožica, Anica ali mala Vikica ...*

Srce se mu je za trenutek stisnilo. Že sama misel nanje ga je zbolela. Bilo je kot v grobnici.

Toda ne – ne bo se zlomil. Nikoli.

Ko mu je Miško po dveh dolgih urah, končno odklenil težka vrata, je Mirko ponosno stopil iz bunkerja. Visoko je dvignil glavo, ne da bi stražarja sploh pogledal.

Bled v obraz, vdratih oči, a v njih ni bilo vdaje.

Dvignil je obraz proti nebu. Mračno je bilo, le tu in tam je ujel bled odsev lune, prepleten s prameni bodeče žice.

Miško ga je hladno premeril in se zaničljivo namrdnil.

»Če še te enkrat dobim, da lenariš, prisežem, da te za vedno ohladim!«
je zasikal.

Mirko je molčal.

Ni se umaknil, ni sklonil glave, ni prikimal v znamenje ponižnosti. Stal je, trden kot stoletni hrast, ki ga tudi najhujši vihar ne more podreti.

Stražar je pljunil v sneg, besno zamahnil z roko, se obrnil in odšel.

Mirko pa je še za trenutek stal tam.

Pogledal je v nebo.

V tistem trenutku ni videl ne žice, ne oblakov. Videl je samo eno. Videl je svobodo.

*

Zaradi dolgega ždenja v ledeni vodi je komaj čutil stopala. Vsak korak je bil kot hoja po nožih, a vendar ga je gnala misel na topel prostor in obrok. Bil je čas večerje. Stopil je proti jedilnici, noge so mu bile težke kot svinec. Mraz se mu je zajedel v kosti, v telesu je čutil omrtvičenost. V jedilnici se je najprej sezul, nato pa se je bos, s premočenimi čevlji v rokah, postavil v vrsto.

Ko je prišel do pulta, kjer so razdeljevali hrano, je kuharica, vajena človeškega trpljenja, obstala in ga ošinila s pogledom. »Glej ga, ves modrikast si! Daj sem čevlje, dam jih ob peč, da se vsaj malo osušijo,« je rekla in mu vzela zmrznjeni obuvali iz rok. V čevlje je natlačila pest suhe slame, da bi iz njih vpila vlago, nato pa pokimala: »Jutri zjutraj pridi ponje. Do takrat pa si najdi kakšne nogavice, da se ne boš ponoči na oni svet preselil.«

Mirko se je veselo nasmejal. »Hvala vam, dobra duša. Če bi še premogel klobuk, bi se sedaj pred vami odkril!«

Že je hotel sestiti v kot jedilnice, a je v tistem trenutku zagledal roko, ki mu je mahala iz drugega konca sobe. Alojz!

...

Fotografije družine Hajnžič

Osebni arhiv družine Hajnžič
(V tiskani izadji je objavljenih še nekaj fotografij)



*Negova, 1940.
Mirko z Ježico (levo), Vikico (v naročju) in Anica*

Majhna vasica Negova tik pred koncem druge svetovne vojne.
Trojni umor matere in otrok pretrese skupnost, edini preživeli pa
razkrije imena krivcev.

Njegovo priznanje sproži verigo izdaje in maščevanja, v katero se
ujame Mirko s svojo družino. Iz doma jih iztrga politični pregon, ki
jih pahne v neznano, na vlak negotovosti.

Kdo je stal za umorom? Bi ga lahko preprečili? In zakaj morajo
nedolžni plačati najvišjo ceno?

